

BOHDAN WINIARSKI
(1884–1969)

Bohdan Winiarski urodził się 27 kwietnia 1884 roku w miejscowości Bohdanowo w ówczesnym powiecie łomżyńskim. Przygotowanie do nauki gimnazjalnej odebrał w Szczucinie, a następnie uczęszczał do gimnazjum w Łomży, gdzie w 1903 roku zdał maturę¹. Jeszcze jako uczeń gimnazjum brał udział w tajnych młodzieżowych organizacjach niepodległościowych, takich jak „X”, i „Czerwona Róża”, którym patronowało Towarzystwo Oświaty Narodowej i Liga Narodowa². Z pewnością doświadczenia z lat młodzieńczych zaważyły na przyszłej działalności politycznej Winiarskiego. Mający opinię bardzo uzdolnionego ucznia, Winiarski postanowił na kontynuację swej edukacji wybrać studia prawnicze, „by jak najlepiej służyć narodowi polskiemu”³. W 1903 roku podjął wspomniane już studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim, zaliczając jedynie dwa semestry, gdyż z powodu działalności niepodległościowej został zmuszony do opuszczenia zaboru rosyjskiego⁴. Studia prawnicze kontynuował na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, gdzie w roku 1910 uzyskał tytuł doktora praw⁵. Wykształcenie uzupełniał także na Uniwersytecie Paryskim i uniwersytecie w Heidelbergu, gdzie skoncentrował się na zgłębianiu zagadnień z prawa administracyjnego i międzynarodowego. W latach 1911–1914 pracował jako asystent i wykładowca w Polskiej Szkole Nauk Politycznych w Krakowie, prowadząc wykłady z francuskiego prawa politycznego oraz rosyjskiego prawa politycznego i administracyjnego⁶. W tym czasie był także profesorem na Wyższych Kursach im. Adriana Baranieckiego. Już wówczas znano go jako autora dobrze ocenianej monografii poświęconej konstytucyjnemu zatargowi między Rosją a Finlandią z końca XIX wieku (*Zatarg konstytucyjny rosyjsko-finlandzki*, Warszawa 1911)⁷. W monografii tej, analizując łamanie prawa międzynarodowego przez rosyjskie władze, Winiarski wskazywał na położenie znajdujących się pod zaborem rosyjskim Polaków. W kolejnych latach poświęcił się pracy nad zagadnieniem ustrojów obowiązujących ówczesnie na ziemiach polskich. Jeszcze w Krakowie rozpoczął pracę nad publikacją dotyczącą ustroju politycznego ziem polskich, którą kontynuował w formie wykładu *Uwagi nad twórczością państwową polską*, prowadzonego dla słuchaczy Wyższych Kursów Polskich w Petersburgu w roku akademickim 1916/1917. Pod koniec 1916 roku wykłady te po raz pierwszy ukazały się drukiem, zaś w formie książkowej dzieło to wydano w języku francuskim w 1921 roku pt. *Les institutions politiques en Pologne au XIX-e siècle*, która to

¹ B. Winiarski, *Nad Pissą, Wisłą i Narwią*, Łomża 1999, s. 26, 59–61, 297–298.

² *Ibidem*, s. 157, 178–180, 197, 208–209.

³ *Ibidem*, s. 279.

⁴ Bohdan Winiarski w trakcie studiów miał trzy procesy polityczne i był skazany na siedem miesięcy więzienia.

⁵ Absolutorium Bohdana Winiarskiego, *Kopie absolutoriów z lat 1855–1921*, Archiwum UJ, sygn. WP/II/418.

⁶ *Wykłady, programy i konspekty wykładów, korespondencja z wykładowcami; materiały z lat 1911–1915*, Archiwum UJ sygn. PSNP 3.

⁷ B. Winiarski, *Zatarg konstytucyjny rosyjsko-finlandzki*, „Przegląd Narodowy”, Warszawa 1911.

książka w roku 1923 w wersji zaktualizowanej ukazała się w języku polskim jako *Ustrój polityczny Ziem Polskich w XIX wieku*⁸. Stanowiła ona nie tylko interesującą pozycję naukową, ale, jak się wydaje, miała być także przestrożą dla mocno podzielonych polskich elit politycznych:

Wiemy, dokąd Polska szła; nie wiemy i nigdy już nie będziemy wiedzieć, dokąd byłaby doszła, gdyby nie rozbiory. [...] Nigdy! Słowo to ma w sobie zawsze głęboką zadumę smutku. W tym wypadku ma również gorzki smak piołunu⁹.

Podczas pobytu w Piotrogradzie Winiarski opracował dokumenty urzędowe dotyczące stanowiska mocarstw wobec sprawy polskiej podczas wojny od sierpnia 1914 do sierpnia 1917 roku. Ważną częścią owego zbioru są zawarte w drugiej części wnioski autora, który analizował dokumenty przede wszystkim od strony prawnopolitycznej. Jednak, jak Winiarski pisze we wstępie, „dla tych, co wniosków autora nie dzielają, zbiór niniejszy dostarczy materiału do samodzielnego orientowania się i poszukiwania własnego rozwiązania”¹⁰.

Od 1922 roku zainteresowania naukowe Bohdana Winiarskiego koncentrowały się głównie wokół prawa międzynarodowego¹¹. Ukazała się wówczas drukiem jego praca dotycząca rzek polskich w aspekcie prawa międzynarodowego (*Rzeki polskie ze stanowiska prawa międzynarodowego*, Poznań 1922)¹². Wydana po francusku w 1934 roku monografia prawa rzeczno-geograficznego (*Principes généraux du droit fluvial international*, Paryż 1934)¹³ spotkała się nie tylko z bardzo wysoką oceną specjalistów od prawa międzynarodowego, ale również stała się klasycznym kompendium wiedzy dotyczącej zagadnień międzynarodowych dróg wodnych¹⁴. Winiarski wyróżnił podstawowe kategorie rzek ze względu na sposób ich zarządzania, przy czym kryterium żeglowności miało dla niego podstawowe znaczenie, gdyż zdaniem uczonego rzeka nieżeglowna w ogóle nie angażowała prawa międzynarodowego. Ostatecznie Winiarski wyróżnił rzeki narodowe w całości podlegające władzom państwa, przez które przepływają, rzeki wspólne, zarządzane wyłącznie przez państwa nadrzeczne i rzeki międzynarodowe zarządzane z udziałem państw nienadrzecznych (postronnych). Zarówno we wspomnianej publikacji z 1922 roku, w której sprzeciwiał się uznaniu Wisły za rzekę mię-

⁸ J. Sandorski, *Bohdan Winiarski. Prawo, polityka, sprawiedliwość*, Poznań 2004, s. 20–22.

⁹ B. Winiarski, *Ustrój polityczny Ziem Polskich w XIX wieku*, Poznań 1923, s. 11–12.

¹⁰ B. Winiarski, *Międzynarodowość sprawy polskiej*, Piotrogród 1917, s. 5–6.

¹¹ Choć powróci jeszcze do zagadnień z teorii państwa i prawa tudzież prawa konstytucyjnego, np. publikując w 1925 r. książkę dotyczącą realizmu w teorii prawa. B. Winiarski, *Realizm w teorii prawa*, Poznań 1925.

¹² B. Winiarski, *Rzeki polskie ze stanowiska prawa międzynarodowego*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Prace Komisji Nauk Społecznych, t. I, z. 1, Poznań 1922.

¹³ B. Winiarski, *Principes généraux du droit fluvial international*, Académie de droit international – recueil des cours, Librairie du Recueil Sirey, Paris 1934.

¹⁴ J. Sandorski, *op.cit.*, s. 23–30.

dzynarodową¹⁵, jak i w kolejnej monografii naukowej, tym razem poświęconej bezpieczeństwu międzynarodowemu, pt. *Bezpieczeństwo, arbitraż, rozbrojenie* (Poznań 1928)¹⁶, Winiarski bronił interesów II Rzeczypospolitej i miał świadomość, że jako naukowiec może tego najlepiej dokonać przez aktywne włączenie się w dyskurs na forum międzynarodowym:

Polska jest dziś uprawniona na równi z innymi państwami do uczestniczenia w tworzeniu, formułowaniu tego prawa; obowiązkiem naszym jest uprawnienie to w całej rozciągłości wyzyskać w obronie interesu narodowego i naszego poczucia prawnego, tego co sumienie polskie uważa za słuszne i sprawiedliwe; będzie to możliwe jedynie pod warunkiem, że nasz wysiłek naukowy w tej dziedzinie nie ustąpi wysiłkowi myśli Zachodu¹⁷.

Już od końca lat dwudziestych Winiarski zwracał także uwagę na zagrożenie płynące dla bezpieczeństwa Polski ze strony Niemiec, w których nasilały się żądania rewizji traktatu wersalskiego. W tej kwestii dał się poznać jako zwolennik wojny prewencyjnej, wychodząc z założenia, iż w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego kluczowym elementem musi być mająca swe początki w prawie rzymskim ochrona posiadacza (*beneficium possessionis*). Wskazując na kruchość istniejącego wówczas w Europie, a gwarantowanego przez Ligę Narodów, systemu bezpieczeństwa, zdecydował się na zgłębienie zagadnienia obrony koniecznej, co zaowocowało publikacją *Obrona konieczna w prawie narodów* wydaną w 1936 roku¹⁸. W dziele tym B. Winiarski skłaniał się ku szerokiemu rozumieniu obrony koniecznej w stosunkach międzynarodowych, łącząc ją z pojęciem wojny prawej (sprawiedliwej) obecnym w twórczości takich myślicieli, jak: Cyceeron, św. Izydor z Sewilli, św. Tomasz z Akwinu, Samuel von Pufendorf czy Emer de Vattel¹⁹. Po dokonaniu analizy literatury z dziedziny prawa międzynarodowego poruszającej to zagadnienie, Winiarski sformułował odważną tezę, że „wojnę sprawiedliwą” jest również taka wojna, którą rozpoczyna się w celu uprzedzenia grożącej napaści. Swoją tezę wspierał między innymi argumentami zaczerpniętymi ze słynnych filipik Demostenesa, wygłaszanych przeciwko Filipowi Macedońskiemu, w których autor przekonywał mieszkańców Aten, że „ten, kto czyni przygotowania do napaści, w istocie rozpoczął już wojnę, choć jeszcze nie dobył oręża”²⁰.

Należy również wspomnieć o działalności politycznej Bohdana Winiarskiego. Już w młodości w czasach zaborów angażował się politycznie, przystępując do tajnych niepodległościowych organizacji młodzieżowych²¹. W roku 1917 został

¹⁵ B. Winiarski, *Rzeki polskie ze stanowiska prawa międzynarodowego*, s. 18–21.

¹⁶ B. Winiarski, *Bezpieczeństwo, arbitraż, rozbrojenie*, Poznań 1928, s. 147–149.

¹⁷ B. Winiarski, *Rzeki polskie ze stanowiska prawa międzynarodowego*, s. 7–8.

¹⁸ B. Winiarski, *Obrona konieczna w prawie narodów*, Lwów 1936.

¹⁹ Po wojnie profesor Winiarski przetłumaczył na język polski słynne dzieło E. de Vattela, *Prawo narodów, czyli zasady prawa naturalnego zastosowane do postępowania i spraw narodów i monarchów*, Warszawa 1958.

²⁰ J. Sandorski, *op.cit.*, s. 37–41.

²¹ B. Winiarski, *Nad Pissą, Wisłą i Narwią*, s. 157, 196–200, 208–209.

sekretarzem sekcji prawnej Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu (KNP), na którego czele stał Roman Dmowski. Wywiązując się z powierzonej mu funkcji, jednocześnie ciesząc się zaufaniem przewodniczącego KNP, na początku 1919 roku Winiarski w charakterze radcy prawnego wszedł w skład polskiej delegacji na konferencję pokojową w Paryżu i reprezentował Polskę jako członek Komisji Studiów nad Wolnością Komunikacji i Tranzytu²².

Kongres paryski poprzedził zorganizowany w kwietniu 1919 roku w Rzymie Kongres Narodów Ujarzmionych, na którym Bohdan Winiarski bardzo aktywnie starał się o szerokie uwzględnienie interesów Polski i proponowanych przez nią granic²³. Jedna z anegdot powtarzanych przez jego przyjaciół głosi, że do walki o polskie interesy wykorzystywał nie tylko sale konferencyjne, lecz także wagony pociągów, którymi delegaci podróżowali po Europie²⁴. Winiarski aktywnie uczestniczył w pracach Ligi Narodów nad opracowaniem konwencji dotyczącej kwestii komunikacji oraz tranzytu i wszedł w skład polskiej delegacji na Pierwszą Konferencję Ogólną Komunikacji i Tranzytu, która odbywała się w Barcelonie (10 marca – 20 kwietnia 1921 roku)²⁵. Przedmiotem zainteresowań Winiarskiego były nie tylko zagadnienia prawa międzynarodowego odnoszącego się do rzek, ale też przestrzeni powietrznej, co związane było z rozwojem lotnictwa²⁶.

W 1920 roku na nowo powstałym Uniwersytecie Poznańskim Winiarski obejmuje najpierw stanowisko zastępcy profesora, a od 1922 – profesora prawa międzynarodowego. Zatem początkowo pracę na uczelni łączył z aktywnością międzynarodową jako radca prawny polskiej delegacji w Paryżu na I sesji Ligi Narodów, a później już Międzynarodowej Konferencji Komunikacji i Tranzytu w Barcelonie (1921). W latach 1921–1927 zasiadał w Komisji Komunikacji i Transportu Ligi Narodów, będąc jej wiceprzewodniczącym w latach 1924–1926. Przewodniczył także Komitetowi Prawa Żeglugi Śródlądowej Ligi Narodów. W roku 1929 bronił stanowiska Polski przed sądem haskim w procesie dotyczącym rzeki Odry²⁷.

W latach 1924–1927 Winiarski aktywnie działał w Komitecie Likwidacyjnym dla własności niemieckiej w byłym zaborze pruskim. Już w 1922 roku zwracał uwagę na niekorzystne dla II RP traktaty mniejszościowe, wskazując na uprzywilejowaną pozycję mniejszości niemieckiej w stosunku do innych mniejszości

²² B. Winiarski, *Rzeki polskie ze stanowiska prawa międzynarodowego*, s. 22–23.

²³ *Ibidem*, s. 54–56.

²⁴ Według Zygmunta Lubicza-Zaleskiego, ówczesnego przyjaciela B. Winiarskiego, jednym z polityków, którzy zostali poddani takowej „agitacji” Winiarskiego, był delegat Czechosłowacji Edward Benesz. S. Meller, *Świat polityczny Bohdana Winiarskiego* [w:] *Bohdan Winiarski, stenogram z międzynarodowej konferencji poświęconej pamięci profesora Bohdana Winiarskiego*, Łomża, 3–5 września 1999, s. 25.

²⁵ B. Winiarski, *Rzeki polskie ze stanowiska prawa międzynarodowego*, s. 24–25.

²⁶ B. Winiarski, *Lotnictwo i Prawo*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1911, nr 11.

²⁷ B. Winiarski, *Nad Pissą, Wisłą i Narwią*, s. 299–300.

narodowych²⁸. Po zakończeniu pracy w Komitecie Likwidacyjnym w marcu 1928 roku z ramienia Związku Ludowo-Narodowego kandydował do Sejmu RP – wybory nie tylko wygrał, ale mandat poselski sprawował przez kolejne dwie kadencje (do 1935 roku)²⁹. Z tego okresu szczególnie znane było jego przemówienie wygłoszone w Warszawie 19 stycznia 1929 roku pt. *Zachód zagrożony*, w którym wskazywał na zagrożenia, jakie niesie dla interesów polskich umowa polsko-niemiecka z 31 października 1929 roku³⁰.

Po zakończeniu działalności poselskiej Winiarski postanowił poświęcić się pracy na uniwersytecie i w latach 1936–1939 pełnił funkcję dziekana Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego. W 1938 roku ukazał się jego *Wybór źródeł do nauki prawa międzynarodowego*, który w zamierzeniu miał być pomocą dydaktyczną i został uznany za dzieło pionierskie na gruncie polskim³¹. Winiarski zabrał też głos w debacie dotyczącej potrzeby doskonalenia i reformy studiów prawniczych w Polsce w głośniejszej rozprawie *Zagadnienia organizacji studiów prawniczych*³².

Wybuch II wojny światowej zastał Bohdana Winiarskiego w Poznaniu. W początkach października 1939 roku został aresztowany przez gestapo i wraz z siedemdziesięcioma innymi więźniami przetrzymywanymi w charakterze zakładników osadzony w Złotej Sali poznańskiego ratusza³³. Został jednak zwolniony z więzienia 8 listopada 1939 roku³⁴. W początkach grudnia rodzina Winiarskich w ramach akcji wysiedleń ludności polskiej została zmuszona do opuszczenia swojego domu w Poznaniu. Winiarscy zatrzymali się u swojej najstarszej córki Krystyny i rodziny jej męża w Ostrowcu Świętokrzyskim. W styczniu 1940 roku B. Winiarski wraz z synem Maciejem potajemnie przez Słowację i Węgry dotarł do Paryża, gdzie zaoferował swe usługi rządowi gen. Władysława Sikorskiego. Po klęsce Francji w czerwcu 1940 roku udał się drogą morską do Wielkiej Brytanii, gdzie wkrótce po przybyciu został powołany przez premiera Sikorskiego na przewodniczącego komisji powstałej w celu zbadania klęski kampanii wrześniowej³⁵. Po podpisaniu 30 lipca 1941 roku układu Sikorski – Majski przez rząd Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie, Stronnictwo Narodowe, którego był

²⁸ B. Winiarski, *Położenie prawne mniejszości niemieckiej w Polsce*, „Strażnica Zachodnia” 1922, nr 1, s. 236–257.

²⁹ J. Sandorski, *op.cit.*, s. 56–57.

³⁰ B. Winiarski, *Zachód zagrożony. Umowa polsko-niemiecka z 31 października 1929 r.*, Warszawa 1930.

³¹ B. Winiarski, *Nad Pissą, Wissą i Narwią*, s. 300–301.

³² B. Winiarski, *Zagadnienia organizacji studiów prawniczych*, Poznań 1937.

³³ J. Sandorski, *op.cit.*, s. 76–80. Zob. więcej: J.J. Bossowski, *Zakładnicy miasta Poznania w r. 1939*, „Przegląd Wielkopolski” 1946, nr 6.

³⁴ Rozmowa Jana Sandorskiego z Maciejem Winiarskim z 29 stycznia 2004 roku. Cyt. za: J. Sandorski, *op.cit.*, s. 79–80.

³⁵ Członkami tej komisji byli również: Stanisław Mikołajczyk, Herman Lieberman, Tadeusz Cyprian, Kamil Popiel oraz gen. Izidor Modelski.

członkiem, wycofało poparcie dla rządu. Winiarski, zostając w składzie komisji powołanej przez premiera, postąpił wbrew oficjalnemu kursowi politycznemu partii, za co został z jej szeregów relegowany³⁶. Po śmierci premiera rządu RP na uchodźstwie gen. Władysława Sikorskiego w katastrofie gibraltarskiej prace komisji zostały w dużym stopniu zahamowane, a definitywny kres jej działaniom położył rząd Tomasza Arciszewskiego. Praca w komisji nie była jedynym wkładem Winiarskiego w działania rządu polskiego na uchodźstwie. Począwszy od 1 kwietnia 1941 aż do 31 marca 1946 roku pełnił on funkcję prezesa Banku Polskiego w Londynie, za punkt honoru stawiając sobie odnalezienie i odzyskanie ewakuowanego z Polski złota o wartości 324 mln złotych, po którym ślad zaginął po klęsce Francji w 1940 roku³⁷. Z pomocą wywiadu brytyjskiego ustalono, że polskie złoto znajduje się w Dakarze w Senegal, wchodzącym wówczas w skład Francuskiej Afryki Zachodniej będącej pod kontrolą rządu Vichy. Dopiero po lądowaniu wojsk amerykańskich w Afryce Północnej w listopadzie 1942 roku możliwa była zgoda na wydanie złota rządowi polskiemu³⁸.

Kompetencje Winiarskiego z zakresu prawa międzynarodowego spowodowały, że cieszył się on dużym zaufaniem premiera Sikorskiego, o czym świadczy fakt powierzenia mu funkcji negocjatora w rozmowach z przedstawicielami rządu czechosłowackiego na temat powołania konfederacji polsko-czechosłowackiej. Winiarski w negocjacjach był odpowiedzialny za kwestie prawne i to on był w dużej mierze autorem projektu „Aktu Konstytucyjnego Związku Federacyjnego Polsko-Czechosłowackiego”, który przewidywał federację obydwu państw ze wspólnym wojskiem i jednolitą polityką zagraniczną³⁹. W latach 1944–1945 był także członkiem komitetu międzyaliantckiego zajmującego się rewizją statutu sądu haskiego⁴⁰.

Winiarski oprócz zarządzania bankiem i działalności politycznej udzielał się także jako wykładowca, prowadząc wykłady z prawa międzynarodowego na Polskim Wydziale Prawa na Uniwersytecie w Oksfordzie⁴¹.

³⁶ J. Sandorski, *op.cit.*, s. 81–84.

³⁷ M. Sokolnicki, *Dziennik AnkarSKI*, „Kultura” 1948, nr 4, s. 100–112.

³⁸ Złoto podzielono na trzy części, a następnie samolotami i statkami przewieziono do Kanady, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Dwa pierwsze z wymienionych państw krótko po wojnie zwróciły złoto Bankowi Polskiemu, zaś Wielka Brytania zatrzymała jego część za „długi wojenne”. J. Wróbel, *Wojenne losy polskiego złota*, <http://ipn.gov.pl/kalendarium-historyczne/1-wrzesnia-1939/janusz-wrobel-ipn-lodz> [dostęp: 20.10.2014]; M. Bartoń, *Historia polskiego złota. Jest warte miliardy, ale nigdy do nas nie wróci*, „Gazeta Wyborcza”, 19.08.2011, http://wyborcza.biz/biznes/1,100896,10143353,Historia_polskiego_zlota__Jest_warte_miliardy__ale.html [dostęp: 20.10.2014].

³⁹ J. Sandorski, *op.cit.*, s. 88–89.

⁴⁰ Jan Sandorski, *op.cit.*, s. 93.

⁴¹ W 1944 r., w Oksfordzie, z inicjatywy Zrzeszenia Profesorów i Docentów, na podstawie dwóch aktów: Dekretu Kongregacji Uniwersytetu w Oksfordzie, z 21 marca 1944 r. oraz dekretu Prezydenta RP, z dnia 11 kwietnia 1944 r., powstał Polski Wydział Prawa. Oznaczało to wzięcie Wydziału Prawa pod opiekę uniwersytetu w Oksfordzie. Natomiast wydział był jedno-

Po zakończeniu II wojny światowej Bohdan Winiarski zdecydował się na powrót do kraju i współpracę z Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej. Wykorzystaniem wiedzy i doświadczenia Bohdana Winiarskiego zainteresowane było polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych i kiedy 24 listopada 1945 roku zebrała się w Londynie Komisja Przygotowawcza do spraw Organizacji Narodów Zjednoczonych, w skład delegacji obecnego TRJN wszedł również Winiarski. Został on oddelegowany do pracy w Komitecie do spraw Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i innych zagadnień prawnych⁴².

Współpracy z rządem w Warszawie nigdy nie wybaczył mu radykalnie antykomunistyczny odłam polskiej emigracji w Londynie, ogłaszając bojkot towarzyski osoby Winiarskiego jak też członków jego rodziny.

Dnia 6 lutego 1946 roku Zgromadzenie Ogólne i Rada Bezpieczeństwa ONZ, przychylając się do wniosku Polski, wybrała Bohdana Winiarskiego sędzią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS) w Hadze. Funkcję tę sprawował przez trzy kolejne kadencje. Łącznie funkcję sędziego Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości sprawował 21 lat, a w latach 1961–1964 jako pierwszy Polak w historii trybunału haskiego był jego przewodniczącym⁴³.

W trakcie swej wieloletniej pracy w MTS Winiarski, w opinii swoich kolegów, jak i znawców prawa międzynarodowego, dał się poznać jako sędzia kompetentny i obiektywny⁴⁴. Jak pisze Krzysztof Skubiszewski, Winiarski zniuansował swój wcześniejszy, raczej zasadniczy pogląd na tworzenie prawa przez sądy międzynarodowe, dochodząc do wniosku, że sąd ma w pewnym sensie funkcję prawotwórczą i w drodze wykładni może dedukować nową normę z normy już obowiązującej. Trybunał w Hadze zajmował się opinią doradczą w sprawie odszkodowania za straty poniesione w służbie ONZ, związane z zabójstwem mediatora w konflikcie arabsko-izraelskim – hrabiego Folke Bernadotte. W myśl orzeczenia trybunału uznano, iż Organizacja Narodów Zjednoczonych ma podmiotowość międzynarodową, nie jest zaś tylko stowarzyszeniem państw, w związku z czym ma odrębną od państw osobowość międzynarodową. Choć dziś jest to pogląd powszechnie przyjęty w prawie międzynarodowym, to 65 lat temu była to decyzja nowatorska⁴⁵. Aktywność Winiarskiego zarówno jako uczonego, jak i doskonałego znawcy prawa międzynarodowego działającego w międzynarodowych

---

wydziałową szkołą akademicką. Zob.: T. Brzeski, *Polski Wydział Prawa przy Uniwersytecie w Oksfordzie* [w:] *Monografia Polskiego Wydziału Prawa 1944–1947*, red. J. Cywiński, T. Rojewski, W. Toporowski, Londyn 1997, s. 35–45, także T.S. Rojewski *Facultas Iuridica Polonorum In Universitate Oxoniensi*, s. 54, 56, również G.J. Warnock, *Personalia Wydziału*, s. 192–193.

⁴² *International Court of Justice – History*, <http://www.icj-cij.org/court/index.php?p1=1&p2=1> [dostęp: 21.10.2014]; Jan Sandorski, *op.cit.*, s. 101–102.

⁴³ K. Skubiszewski, *Bohdan Winiarski jako sędzia międzynarodowy*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny, i Socjologiczny” 1999, Rok LXI, z. 3, 4, s. 1; J. Sandorski, *op.cit.*, s. 105–106.

⁴⁴ K. Skubiszewski, *op.cit.*, s. 6, 14.

⁴⁵ K. Skubiszewski, *op.cit.*, s. 8–9.

gremiach przyniosła mu renomę jednego z najwybitniejszych znawców zagadnień prawnych w zakresie komunikacji rzecznej.

Pod koniec życia profesor skupił się na działalności w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Bohdan Winiarski zmarł w Poznaniu 4 grudnia 1969 roku po komplikacjach związanych z przebyciem kilka dni wcześniej zawałem serca.

Profesor Winiarski był komandorem Orderu Korony Rumuńskiej (III klasy) oraz odznaczony Krzyżem Oficerskim francuskiej Legii Honorowej (IV klasy). Był członkiem *American Academy of Political and Social Sciences* oraz członkiem zwyczajnym Instytutu Prawa Międzynarodowego w Hadze. W roku 1965 Uniwersytet Wrocławski nadał mu tytuł doktora *honoris causa* w uznaniu wybitnych osiągnięć naukowych i działalności sędziowskiej na arenie międzynarodowej.

Dnia 10 kwietnia 1987 roku odsłonięto w Łomży pomnik Bohdana Winiarskiego ufundowany staraniem społeczeństwa ziemi łomżyńskiej⁴⁶.

Od 2008 roku Ministerstwo Spraw Zagranicznych funduje corocznie 2 stypendia *Bohdan Winiarski Scholarships in International Law*, przyznawane młodym polskim badaczom specjalizującym się w prawie międzynarodowym. Stypendia te ogłaszane są w ramach Centrum Prawa Międzynarodowego im. Lauterpachta na Uniwersytecie w Cambridge⁴⁷.

* * *

Krakowski wątek życia i działalności Bohdana Winiarskiego nie jest zbyt bogaty w porównaniu z jego późniejszą działalnością. W roku 1914 opuścił Kraków i większość swego życia spędził za granicą i w Poznaniu, który wybrał na miejsce swego stałego pobytu.

Po raz pierwszy usłyszał o Krakowie od rodziców, którzy wychowywali go w duchu patriotycznym. W gimnazjum, jak wspomina w swych pamiętnikach, duży wpływ na niego i jego rówieśników miały przemyczone z Galicji *Wykłady jagiellońskie* Wincentego Lutosławskiego, które stały się ulubioną lekturą czytaną na tajnych spotkaniach samokształcenia⁴⁸.

Jak już wcześniej wspomniano, na Uniwersytecie Jagiellońskim kontynuował w latach 1906–1909 rozpoczęte w Warszawie studia prawnicze, które musiał przerwać ze względu na zaangażowanie się w działalność niepodległościową⁴⁹. Dzięki przychylności władz uniwersytetu zaliczono mu poprzednie lata nauki

⁴⁶ <http://historialomzy.pl/pomnik-bohdana-stefana-winiarskiego/> [dostęp: 20.12.2014].

⁴⁷ *Bohdan Winiarski Scholarships in International Law*, University of Cambridge, Faculty of Law, <http://www.law.cam.ac.uk/press/news/2013/06/bohdan-winiarski-scholarships-2014/2279> [dostęp: 05. 11. 2014].

⁴⁸ B. Winiarski, *Nad Pissą, Wissą i Narwią*, s. 200.

⁴⁹ Świadectwo odejścia z Uniwersytetu Warszawskiego otrzymał 21 września 1905 r. [w:] Absolutorium Bohdana Winiarskiego, *Kopie absolutorium z lat 1855–1921*, sygn. WP/II/418, Archiwum UJ.

w Warszawie. W okresie studiów za bardzo dobre wyniki w nauce otrzymał w semestrze 1908/1909 stypendium fundacji Samuela Głowińskiego⁵⁰. W dniu 30 września 1909 roku uzyskał absolutorium. W wyniku zdanych egzaminów zdobył tytuł doktora praw na Uniwersytecie Jagiellońskim⁵¹, a jego promocja doktorska odbyła się 15 lutego 1910 roku⁵².

Wydaje się, że w tym okresie Winiarski wiązał swe życiowe plany z Krakowem i pracą naukową, gdyż wystąpił za pośrednictwem Wydziału Prawa UJ o subwencję na studia naukowe. Na posiedzeniu Profesorów Wydziału Prawa i Administracji UJ dnia 19 grudnia 1910 roku poparto jego wniosek do Ministerstwa Wyznań i Oświaty o udzielenie takiej subwencji⁵³.

W latach 1911–1914 był asystentem i wykładowcą w Polskiej Szkole Nauk Politycznych w Krakowie. Placówka ta została otwarta 3 listopada 1911 roku przy poparciu Sejmu Krajowego i przy udziale profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego⁵⁴, była jednakże instytucją prywatną i samodzielną, nadzorowaną przez Zarząd Główny Towarzystwa⁵⁵. Dyrekcję szkoły powierzono prof. Michałowi Rostworowskiemu, a funkcję sekretarza pełnił w niej jego asystent, którym był właśnie Bohdan Winiarski⁵⁶. Na Winiarskiego spadły zatem sprawy związane z uruchomieniem i funkcjonowaniem placówki oraz wszelkie czynności administracyjne⁵⁷. Wykłady odbywały się w dwuletnim programie studiów w godzinach od 17–19. Celem szkoły było dostarczanie słuchaczom wykładów z dziedziny geografii, historii, prawa politycznego i administracyjnego, polityki ekonomicznej statystyki i skarbowości, na poziomie uniwersyteckim, ale też zachęcanie słuchaczy do dalszych samodzielnych badań. Dyplomy miały być wydawane po zaliczeniu dwóch kursów i złożeniu egzaminów⁵⁸. W programie nauczania

⁵⁰ Fundacja biskupa lwowskiego Samuela Rocha Głowińskiego założona w XVIII w. miała szczególnie istotne znaczenie, gdyż corocznie korzystało z niej od 100–200 najzdolniejszych pochodzących z ubogich rodzin uczniów i studentów tworzących później przyszłą elitę intelektualną II Rzeczypospolitej [w:] J. Dybiec, *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918*, Wrocław 1981, s. 53.

⁵¹ Absolutorium Bohdana Winiarskiego, *Kopie absolutorii z lat 1855–1921*, sygn. WP/II/418, Archiwum UJ.

⁵² *Liber Rigorsorum C.R. Facultatis Iuridico Politicæ 1905–1912*, sygn. WP/II/524, Archiwum UJ.

⁵³ Protokół z posiedzenia Profesorów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie z dnia 19 XII 1919 r., *Inwentarz akt Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego (1849–1939)*, *Protokoły posiedzeń Wydziału Prawa, październik 1907–1914*, WP/II/84, Archiwum UJ.

⁵⁴ Polska Szkoła Nauk Politycznych, sygn. PSNP 3: *Wykłady, programy i konspekty wykładów, korespondencja z wykładowcami 1909–1914*, Archiwum UJ.

⁵⁵ M. Barcik, *Polska Szkoła Nauk Politycznych w Krakowie (1911–1914)* [w:] *Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1850–1934 (1954)*, red. J. Michalewicz, Kraków 1997, s. 425.

⁵⁶ Polska Szkoła Nauk Politycznych, sygn. PSNP 3: *Wykłady, programy i konspekty wykładów, korespondencja z wykładowcami 1909–1914*, Archiwum UJ.

⁵⁷ M. Barcik, *Polska Szkoła Nauk Politycznych w Krakowie*, s. 426–427.

⁵⁸ Archiwum UJ, PSNP 3.

Winiarski widnieje jako prowadzący wykłady z zakresu ustroju państwowego rosyjskiego, ustroju politycznego i administracyjnego współczesnej Francji oraz autonomii Galicji i krajów autonomicznych⁵⁹. Wykład *Ustrój polityczny i administracyjny współczesnej Francji*, prowadzony w roku 1912/1913, rozpoczynał się od charakterystyki konstytucji francuskiej z 1875 roku i był następnie rozwijany przez analizę francuskiego systemu ustrojowego. Później następowała charakterystyka poszczególnych władz przedstawiana pod kątem wzajemnych relacji i kompetencji⁶⁰. Ustrój państwowy rosyjski był jednym z wykładów mających na celu przedstawienie słuchaczom problematyki dotyczącej zagadnień ustrojowych państw zaborczych⁶¹.

W tym samym okresie Winiarski był także profesorem na Wyższych Kursach im. Adriana Baranieckiego w Krakowie, które były skierowane do kobiet⁶². Kursy te miały stanowić namiastkę uniwersytetu, umożliwiając kobietom zdobycie wykształcenia zbliżonego do akademickiego⁶³. Winiarski wykladał tam historię konstytucjonalizmu i ustrojów społecznych w latach 1911–1914⁶⁴.

Zachowało się podanie Winiarskiego wystosowane do Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego o udzielenie mu *veniam legendi* z zakresu prawa politycznego ogólnego i austriackiego na podstawie rozprawy *Przedstawicielstwo ustosunkowane i reforma wyborcza we Francji*, Warszawa 1913⁶⁵.

Choć Kraków nie stał się miejscem jego dalszej kariery zawodowej, Winiarski utrzymywał kontakt ze środowiskiem naukowców krakowskich, a wyrazem tego było jego członkostwo w Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Nakładem PAU został opublikowany jego referat wygłoszony w grudniu 1935 roku, przedstawiający sylwetki dwóch wybitnych średniowiecznych znawców prawa międzynarodowego – Pawła Włodkowica i Francisca de Vittorii⁶⁶. W Krakowie doskonale pamiętano o kompetencjach Winiarskiego w zakresie prawa

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Archiwum UJ, sygn. PSNP 3, *Wykłady, programy i konspekty wykładów, korespondencja z wykładowcami; materiały z lat 1911–1915*.

⁶¹ W ramach tego cyklu wykładów prof. M. Rostworowski prowadził *Ustrój państwowy austriacki*, W. Wróblewski, *Ustrój administracyjny austriacki*, a K. Kolaszewski, *Ustrój administracyjny niemiecki i pruski*, Archiwum UJ, sygn. PSNP 3, *Wykłady, programy i konspekty wykładów, korespondencja z wykładowcami; materiały z lat 1911–1915*.

⁶² Kursy powstały w 1868 r., by dać szansę pobierania nauk na wyższym poziomie kobietom pozbawionym wówczas możliwości studiowania na wyższych uczelniach. W 1894 r. Uniwersytet Jagielloński umożliwił kobietom zapisywanie się na studia, jednak kursy utrzymały się do 1924 r.

⁶³ J. Kras, *Wyższe Kursy dla kobiet im. A. Baranieckiego w Krakowie 1868–1924*, Kraków 1972, s. 23.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 120.

⁶⁵ „Podanie do Świątynego Grona Profesorów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków 5 grudnia 1913, *Teczki akt habilitacyjnych z lat 1862–1939*, Wydział Prawa, sygn. WP/II/138, „Winiarski Bohdan”, Archiwum UJ.

⁶⁶ B. Winiarski, *Vittoria et Włodkowic*, Kraków 1936, s. 242–247.

międzynarodowego i jego doskonałych wykładach, czego rezultatem było wydanie w roku 1935 nakładem sekcji wydawniczej Koła Uczniów i Absolwentów Szkoły Nauk Politycznych wykładu Winiarskiego *Powojenne problemy międzynarodowe*⁶⁷. Uczony zaznaczył także swą obecność w powstałej w okresie międzywojennym Szkole Nauk Politycznych przy Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdyż na zaproszenie dyrekcji zgodził się w roku akademickim 1934/1935 poprowadzić wykład na temat powojennych problemów międzynarodowych⁶⁸.

Z pewnością ważnym wydarzeniem w krakowskim okresie życia Winiarskiego było małżeństwo zawarte w 1913 roku z Wandą Markowską, z którą w szczęściu przeżył 56 lat. W Krakowie też przyszła na świat jego pierwsza córka. Młode małżeństwo zamieszkiwało przy ul. Czystej 13⁶⁹. Pobyt Winiarskiego w Krakowie z pewnością zaważył także na edukacji jego młodszej siostry Janiny Winiarskiej (ur. 1894), która przybyła do Krakowa, by zdobyć wyższe wykształcenie, i początkowo pobierała nauki na Wyższych Kursach Adriana Baranieckiego w latach 1912–1914, a później również na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w semestrze 1913/1914, najpierw jako studentka hospitantka (I semestr), a następnie jako studentka nadzwyczajna (II semestr)⁷⁰.

Kończąc, warto też wspomnieć o mniej znanym epizodzie z młodości lat Winiarskiego związanym z Krakowem, kiedy po raz pierwszy przybył tu jako gimnazjalista (w wakacje po zakończeniu VII klasy), przechodząc wraz z przyjaciółmi nielegalnie granicę zaboru rosyjskiego i austriackiego. Pamięć o tym wydarzeniu pozostała w nim na całe życie i po latach tak wspominał swoje pierwsze spotkanie z Krakowem:

Niepodobna opisać tego radosnego podniecenia, z jakim łachaliśmy po Krakowie do późnego wieczora i nazajutrz do późnego popołudnia, tego wzruszenia, z jakim oglądaliśmy cudowne a tak niedostępne pamiątki naszej przeszłości [...] oddychaliśmy innym powietrzem, czuliśmy się na wolności i wchłanialiśmy polskość [...] Te godziny w Krakowie były i pozostały na długo jednym z najważniejszych wydarzeń naszego życia⁷¹.

⁶⁷ *Powojenne problemy międzynarodowe. Wykład prof. Bohdana Winiarskiego*, Kraków 1935.

⁶⁸ Archiwum UJ, sygn. SNP 9, *op.cit.*, *Biogramy uczonych polskich, część I: Nauki społeczne*, red. A. Śródka, P. Szczawiński, z. 3: P–Z, Wrocław 1985, s. 513–515.

⁶⁹ *Wielka księga adresowa Stołecznego Królewskiego Miasta Wielkiego Krakowa*, R. VIII, Kraków 1913, s. 270.

⁷⁰ M. Barcik, A. Cieślak, P. Gaszyński, D. Grodowska-Kuklińska, U. Perkowska, P.M. Żukowski, *Corpus Studiorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18*, t. III: S–Ś, red. K. Stopka, Kraków 2014.

⁷¹ B. Winiarski, *Nad Pissą, Wisłą i Narwią*, s. 248–250.

BIBLIOGRAFIA

- Absolutorium Bohdana Winiarskiego, Kopie absolutoriów z lat 1855–1921, Archiwum UJ, sygn. WP/II/418.
- Inwentarz akt Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego (1849–1939), Protokoły posiedzeń Wydziału Prawa, październik 1907–1914*, WP/II/84, Archiwum UJ.
- Liber Rigorsorum C.R. Facultatis Iuridico Politicæ 1905–1912*, sygn. WP/II/524, Archiwum UJ.
- Wielka księga adresowa Stołecznego Królewskiego Miasta Wielkiego Krakowa*, R. VIII, Kraków 1913.
- Wykłady, programy i konspekty wykładów, korespondencja z wykładowcami; materiały z lat 1911–1915*, Archiwum UJ, sygn. PSNP 3.
- Barcik M., *Polska Szkoła Nauk Politycznych w Krakowie (1911–1914)* [w:] *Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1850–1934 (1954)*, red. J. Michalewicz, Kraków 1997.
- Bartold M., *Historia polskiego złota. Jest warte miliardy, ale nigdy do nas nie wróci*, „Gazeta Wyborcza”, 19.08.2011, http://wyborcza.biz/biznes/1,100896,10143353,Historia_polskiego_zlota_Jest_warte_miliardy_ale.html [dostęp: 20.10.2014].
- Biogramy uczonych polskich, część I: Nauki społeczne*, red. A. Śródka, P. Szczawiński, z. 3: P–Z, Wrocław 1985.
- Bohdan Winiarski *Scholarships in International Law, University of Cambridge, Faculty of Law*, <http://www.law.cam.ac.uk/press/news/2013/06/bohdan-winiarski-scholarships-2014/2279> [dostęp: 05. 11. 2014].
- Bossowski J.J., *Zakładnicy miasta Poznania w r. 1939*, „Przegląd Wielkopolski” 1946, nr 6.
- Brzeski T., *Polski Wydział Prawa przy Uniwersytecie w Oksfordzie* [w:] *Monografia Polskiego Wydziału Prawa 1944–1947*, red. J. Cywiński, T. Rojewski, W. Toporowski, Londyn 1997.
- Dybiec J., *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918*, Wrocław 1981.
- <http://historialomzy.pl/pomnik-bohdana-stefana-winiarskiego/> [dostęp: 20.12.2014].
- International Court of Justice – History*, <http://www.icj-cij.org/court/index.php?p1=1&p2=1> [dostęp: 21.10.2014].
- Kras J., *Wyższe Kursy dla kobiet im. A. Baranieckiego w Krakowie 1868–1924*, Kraków 1972.
- Meller S., *Świat polityczny Bohdana Winiarskiego* [w:] *Bohdan Winiarski, stenogram z międzynarodowej konferencji poświęconej pamięci profesora Bohdana Winiarskiego, Łomża, 3–5 września 1999*.
- Powojenne problemy międzynarodowe. Wykład prof. Bohdana Winiarskiego*, Kraków 1935.
- Skubiszewski K., *Bohdan Winiarski jako sędzia międzynarodowy*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny, i Socjologiczny” 1999, Rok LXI, z. 3, 4.

- Sokolnicki M., *Dziennik Ankariski*, „Kultura” 1948, nr 4.
- de Vattela E., *Prawo narodów, czyli zasady prawa naturalnego zastosowane do postępowania i spraw narodów i monarchów*, Warszawa 1958.
- Winiarski B., *Bezpieczeństwo, arbitraż, rozbrojenie*, Poznań 1928.
- Sandorski J., *Bohdan Winiarski. Prawo, polityka, sprawiedliwość*, Poznań 2004.
- Winiarski B., *Lotnictwo i Prawo*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1911, nr 11.
- Winiarski B., *Międzynarodowość sprawy polskiej*, Piotrogród 1917.
- Winiarski B., *Nad Pissą, Wissą i Narwią*, Łomża 1999.
- Winiarski B., *Obrona konieczna w prawie narodów*, Lwów 1936.
- Winiarski B., *Położenie prawne mniejszości niemieckiej w Polsce*, „Strażnica Zachodnia” 1922, nr 1.
- Winiarski B., *Principes généraux du droit fluvial international*, Académie de droit international – recueil des cours, Librairie du Recueil Sirey, Paris 1934.
- Winiarski B., *Vittoria et Włodkowic*, Kraków 1936.
- Winiarski B., *Zachód zagrożony. Umowa polsko-niemiecka z 31 października 1929 r.*, Warszawa 1930.
- Winiarski B., *Realizm w teorii prawa*, Poznań 1925.
- Winiarski B., *Rzeki polskie ze stanowiska prawa międzynarodowego*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Prace Komisji Nauk Społecznych, t. I, z. 1, Poznań 1922.
- Winiarski B., *Ustrój polityczny Ziem Polskich w XIX wieku*, Poznań 1923.
- Winiarski B., *Zagadnienia organizacji studiów prawniczych*, Poznań 1937.
- Winiarski B., *Zatarg konstytucyjny rosyjsko-finlandzki*, „Przegląd Narodowy”, Warszawa 1911.
- Wróbel J., *Wojenne losy polskiego złota*, <http://ipn.gov.pl/kalendarium-historyczne/1-wrzesnia-1939/janusz-wrobel,-ipn-lodz> [dostęp: 20.10.2014].

Robert Kłosowicz